

«Έλεγχος εγκυρότητας και αποδόμηση ψευδών ειδήσεων: μια διδακτική πρόταση»

Ζαρίντας Αντώνης

Δάσκαλος
zarintas@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τον έλεγχο εγκυρότητας και την αποδόμηση των ψευδών ειδήσεων. Η κατασκευή και διασπορά ψευδών ειδήσεων δεν είναι φαινόμενο της εποχής. Πάντοτε υπήρχαν και πάντοτε θα υπάρχουν ειδήσεις που επιχειρούν να παραπλανήσουν και να χειραγωγήσουν το κοινό για διάφορους σκοπούς. Στο πλαίσιο αυτό, ο μιντιακός εγγραμματοςμός της κοινωνίας είναι μια απαραίτητη και αναπόφευκτη συνθήκη. Κάθε πολίτης, ανεξαρτήτως ηλικίας, χρειάζεται με τις κατάλληλες δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν να ατενίζει κριτικά τα μηνύματα των Μέσων και να κινείται έξυπνα στο χάος του μιντιακού ωκεανού. Τα παιδιά, πιο συγκεκριμένα, τα οποία είναι και θα συνεχίσουν να είναι εκτεθειμένα στα μαζικά Μέσα όσο καμία άλλη γενιά στην ιστορία, χρειάζονται να αναπτύξουν την ικανότητα αξιολόγησης της αξιοπιστίας και εγκυρότητας των ειδήσεων και πληροφοριών. Η διδακτική πρόταση που περιγράφεται προωθεί τις δεξιότητες αυτές μέσω της μελέτης και αποδόμησης ενός άρθρου που περιέχει ψευδή είδηση. Προτείνεται για εφαρμογή στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου (Ε'-ΣΤ'), αποτελώντας ταυτόχρονα βάση για εφαρμογή και σε άλλες τάξεις με τις ανάλογες τροποποιήσεις.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ψευδείς ειδήσεις, εκπαίδευση στα Μέσα, γραμματισμός στα Μέσα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ψευδείς ειδήσεις είναι ιστορίες που κατασκευάζονται με σκοπό να παραπλανήσουν ή να εξαπατήσουν. Εμφανίζονται σε ιστοσελίδες που φαινομενικά μοιάζουν με αυτές των μεγάλων ειδησεογραφικών οργανισμών, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα παραπλήσιες διευθύνσεις για να προσδώσουν μια αίσθηση αληθοφάνειας και να ξεγελάσουν το κοινό, όπως για παράδειγμα USADailyPolitics.com (Silverman & Alexander, 2016). Περιέχουν αρκετά οπτικοακουστικά στοιχεία (εικόνες, γραφήματα, μιμίδια, βίντεο κ.λπ.), ώστε να τραβήξουν την προσοχή, να καταναλωθούν γρήγορα και να διαμοιραστούν με ευκολία. Οι ιστορίες που παράγουν βασίζονται, συνήθως, σε αυθεντικά περιεχόμενα, τα οποία τοποθετούνται σε λάθος πλαίσιο, συναρμολογώντας έτσι ένα μεγάλο ψέμα πάνω σε μικρές και αποσπασματικές αλήθειες.

Το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων χρονολογείται από την εποχή της έντυπης δημοσιογραφίας (Bentzen, 2017). Έκτοτε, υπήρχαν πάντοτε στα

διάφορα Μέσα και ως φαίνεται πάντοτε θα υπάρχουν. Στον σημερινό, όμως, υπερεπικοινωνιακό κόσμο, όπου η δημοκρατική διαδικασία βασίζεται στην υποδομή των Μέσων και εξαρτάται από την κυκλοφορία έγκυρων και αξιόπιστων πληροφοριών, οι επιπτώσεις του φαινομένου διογκώνονται δραματικά (Livingstone & Wang, 2014).

Υπ' αυτές τις συνθήκες, κάθε πολίτης ανεξαρτήτως ηλικίας χρειάζεται να εφοδιαστεί με τις κατάλληλες δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν να ατενίζει κριτικά τα μηνύματα των Μέσων και να κινείται έξυπνα στον χαοτικό μιντιακό ωκεανό. Ο νέος γραμματισμός του 21^{ου} αιώνα είναι αναπόφευκτα και αναγκαστικά γραμματισμός στα Μέσα (Media Literacy). Ο γραμματισμός στα Μέσα είναι η ικανότητα αποκωδικοποίησης, αξιολόγησης, ανάλυσης και παραγωγής έντυπων και ηλεκτρονικών Μέσων (Aufderheide, 1992) και επιτυγχάνεται μέσω της Εκπαίδευσης στα Μέσα (Media Education), της διαδικασίας, δηλαδή, διδασκαλίας και μάθησης όλων των Μέσων, παραδοσιακών και σύγχρονων (Buckingham, 2008). Στο επίκεντρο βρίσκεται η ατομική καλλιέργεια κριτικής και αναστοχαστικής στάσης έναντι των μιντιακών κειμένων όλων των ειδών (άρθρα, εικόνες, βίντεο, ηχητικά κ.λπ.), ενώ στο μακροεπίπεδο της κοινωνίας, η διαμόρφωση ενημερωμένων, δημιουργικών και κριτικών πολιτών, οι οποίοι γνωρίζουν τη «γραμματική» και τη δομή του συστήματος των Μέσων, χρησιμοποιούν αποδοτικά τις διαθέσιμες τεχνολογίες, αναστοχάζονται τις μιντιακές τους πρακτικές και ασκούν κριτική σε καθετί θεωρείται αυταπόδεικτο ή γίνεται αντικείμενο εξύμνησης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Τα προτεινόμενα μαθήματα οργανώνονται με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο και βασίζονται σε ένα μη ιεραρχικό μοντέλο διδασκαλίας, όπως άλλωστε προτάσσει η Εκπαίδευση στα Μέσα. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία διεξάγεται μέσα από την ενεργοποίηση των διαμαθητικών σχέσεων και εδράζεται σε ισότιμες και σύμμετρες σχέσεις (Ματσαγγούρας, 1997). Εξ αυτού, οι παραδοσιακοί ρόλοι ανακατανέμονται και οι αρμοδιότητες του δασκάλου αποκεντρώνονται. Ο δάσκαλος λειτουργεί ως διαμεσολαβητής και διευκολυντής, παρά ως επιτηρητής και κάτοχος προκατασκευασμένης γνώσης, ενώ οι μαθητές αποκτούν τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα μακριά από το περιοριστικό δίπολο σωστό-λάθος ή το τι είναι σχολικά «ορθό» να πουν, πειραματίζονται δημιουργικά με τα Μέσα, αποδομούν και ασκούν κριτική άφοβα. Στην πράξη σημαίνει ότι ο δάσκαλος υποδέχεται όλες τις γνώσεις και τα βιώματα των παιδιών, αναγνωρίζοντάς τα ως έγκυρα και ως πρώτη ύλη των μαθημάτων. Ως εκ τούτου, τα παιδιά μοιράζονται ακώλυτα τις σκέψεις τους, ενώ ο δάσκαλος, χωρίς να παίρνει θέση, υποβάλλει ερωτήματα και προβληματοποιεί τις τοποθετήσεις τους. Ο σκοπός, εξάλλου, του δασκάλου των Μέσων είναι να βοηθήσει τα παιδιά να θέτουν ερωτήματα, να διερευνούν και να θέτουν ξανά νέα ερωτήματα γι' αυτά που πιστεύουν ή και μαθαίνουν (Lundgren, 2014).

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Ο γενικός σκοπός των μαθημάτων είναι η καλλιέργεια δεξιοτήτων γραμματισμού στα Μέσα και πιο συγκεκριμένα η αξιολόγηση της εγκυρότητας των ειδήσεων. Οι επιμέρους στόχοι χωρίστηκαν στους κάτωθι τρεις πυλώνες:

1. Ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων και δεξιοτήτων.
Τα παιδιά:
  - να μελετήσουν τη δομή ενός δημοσιογραφικού άρθρου
  - να δημιουργήσουν μιντιακά κείμενα διαφόρων ειδών
  - να αξιολογήσουν κριτικά τις ποικίλες πραγματώσεις των γραπτών τους κειμένων και παραγωγών
  - να ασκηθούν στην κατανόηση και παραγωγή προφορικού λόγου, με έμφαση την κριτική και αναστοχαστική σκέψη
  - να αποδομήσουν ένα μιντιακό κείμενο αποκαλύπτοντας τόσο τις ρητορικές τεχνικές μέσα από τις οποίες τα νοήματα παράγονται, όσο και τα έκδηλα και άδηλα μηνύματα που εκπέμπει
2. Καλλιέργεια αξιών, υιοθέτηση στάσεων που απαρτίζουν τη σύγχρονη πολιτότητα.
Τα παιδιά:
  - να εντοπίσουν τα στοιχεία που συμβάλλουν στην εγκυρότητα μιας είδησης
  - να αναγνωρίσουν τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται στη δημιουργία ενός παραπλανητικού μιντιακού προϊόντος
  - να εκφράσουν την άποψή τους με αυτοπεποίθηση
  - να επιχειρηματολογήσουν αναπτύσσοντας δομημένο και τεκμηριωμένο λόγο
3. Καλλιέργεια ιδιοτήτων, ικανοτήτων, δεξιοτήτων που απαιτούνται από την κοινωνία του 21^{ου} αι. – ικανότητες κλειδιά.
Τα παιδιά:
  - να συνεργαστούν εποικοδομητικά στην ομάδα τους για την υλοποίηση διαφόρων δραστηριοτήτων
  - να αποδεχθούν τις τεκμηριωμένες απόψεις των άλλων παιδιών
  - να πλοηγηθούν με άνεση και ασφάλεια στο διαδίκτυο με σκοπό την ικανοποίηση ενός μαθησιακού στόχου

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ

Το πιο κάτω πλάνο μαθημάτων αφορά μια μικρή αυτόνομη διδακτική παρέμβαση (3x80') στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου (Ε'-ΣΤ'). Μπορεί να υλοποιηθεί κατά τη Διεθνή Ημέρα «Fact Checking» (2 Απριλίου) ή οποιαδήποτε άλλη περίοδο. Το άρθρο που επιλέχθηκε είναι ενδεικτικό και δύναται να αντικατασταθεί με άλλο παρόμοιο που εδράζεται σε ψευδή είδηση.

Δραστηριότητα 1: Μελέτη άρθρου

Τα παιδιά μελετούν το άρθρο «Δεν μαζεύτηκαν αρκετά likes στο Facebook για τη θεραπεία του άρρωστου Γιαννάκη, θα αρκεστεί σε ένα τσεκάπ» και απαντούν στις θεμελιώδεις ερωτήσεις που προτείνει η θεωρία της Εκπαίδευσης στα Μέσα (Hobbs et al., 2014):

1. Ποιος είναι ο συγγραφέας και ποιος ο σκοπός του;
2. Ποιο κοινό στοχεύει;
3. Ποιες τεχνικές χρησιμοποιούνται για να προσελκύσουν την προσοχή μας;
4. Ποιες απόψεις παρουσιάζονται και ποιες παραλείπονται;
5. Με ποιους τρόπους ερμηνεύουν το μήνυμα διαφορετικοί άνθρωποι;

Η συζήτηση που θα αναπτυχθεί στη βάση των πιο πάνω ερωτημάτων, θα μετατρέψει το οικείο σε ανοίκειο και θα βοηθήσει τα παιδιά να ατενίσουν το περιεχόμενο του άρθρου από την αρχή και υπό το φως νέας γνώσης. Στο πλαίσιο αυτό, αναμένεται να αναδειχθούν και να εξεταστούν, μεταξύ άλλων, θέματα όπως:

- Το λεξιλόγιο (επίκληση στο συναίσθημα, τροπικότητα, υποκοριστικά κ.ά.)
- Η φωτογραφία (γωνία λήψης, απόσταση, πλάνο, χρώματα κ.ά.)
- Ο τίτλος (μέγεθος και σκοπιμότητα, νόημα, γλωσσικές επιλογές κ.ά.)
- Οι «φωνές» (ποιοι ακούγονται και ποιοι αποσιωπώνται, δηλώσεις αυθεντίας κ.ά.)

Δραστηριότητα 2: Προβληματισμός και διατύπωση θέσης

Τα παιδιά, αρχικά, απαντούν τι θα σκέφτονταν και έπρατταν εάν έβλεπαν την είδηση αυτή. Ακολουθώντας, τίθεται από τον δάσκαλο ο προβληματισμός: «Η είδηση που παρουσιάζεται στο άρθρο είναι αληθής ή ψευδής;». Σκέφτονται ατομικά και μετά συζητούν την άποψή τους στην ομάδα τους. Στο επόμενο στάδιο, κάθε παιδί τοποθετεί στον πίνακα τη φωτογραφία του σε μία αριθμητική γραμμή εγκυρότητας, που στο ένα άκρο έχει τη λέξη «Ψευδής» και στην άλλη «Αληθής» και ανακοινώνει ενώπιον όλων το σκεπτικό της απόφασής του.

Δραστηριότητα 3: Έλεγχος εγκυρότητας

Τίθεται από τον δάσκαλο ο προβληματισμός «Πώς θα ελέγξουμε την εγκυρότητα της είδησης;». Τα παιδιά αναφέρουν τις ιδέες τους και γίνεται συζήτηση. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος παρουσιάζει ένα πουγκί που μέσα έχει διάφορες ερωτήσεις που αφορούν το υπό μελέτη άρθρο. Τα παιδιά διαλέγουν στην τύχη ερωτήσεις, τις οποίες διαβάζουν μεγαλοφώνως και προσπαθούν να απαντήσουν. Ορισμένες ενδεικτικές ερωτήσεις είναι οι εξής:

- Ποιο είναι το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα;
- Ποιο είναι το όνομα του ιατρικού κέντρου;
- Πώς ονομάζεται ο εκπρόσωπος του ιατρικού κέντρου;
- Ποιος διοργάνωσε την καμπάνια;

Μέσω της δραστηριότητας αυτής αναμένεται να διαφανεί η απουσία σημαντικών πληροφοριών από το άρθρο που θα ενίσχυαν την αίσθηση αξιοπιστίας και εγκυρότητας της είδησης.

Στο πλαίσιο του ελέγχου εγκυρότητας, τα παιδιά προβληματίζονται για την εικόνα που συνοδεύει το άρθρο και δη κατά πόσο ταιριάζει με το κείμενο και την είδηση. Ακολουθώντας, προχωρούν σε ανεστραμμένη αναζήτηση αντιγράφοντας την ηλεκτρονική διεύθυνση της εικόνας και επικολλώντας την σε κάποια ιστοσελίδα που ειδικεύεται στη διαδικασία αυτή (π.χ. TinEye). Τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι αποκαλυπτικά, αφού η συγκεκριμένη φωτογραφία έχει ήδη χρησιμοποιηθεί σε περισσότερα από εκατό διαδικτυακά άρθρα ανά το παγκόσμιο.

Δραστηριότητα 4: Συμπέρασμα

Με βάση τις προηγούμενες δραστηριότητες, τα παιδιά αναμένεται να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η είδηση που παρουσιάζεται στο αρχικό άρθρο είναι ψευδής. Ο δάσκαλος θέτει τον προβληματισμό: «Πώς θα μπορούσαμε να ορίσουμε μια είδηση που είναι ψευδής;». Τα παιδιά καταγράφουν την προσωπική τους εκτίμηση και μετά συζητούν στις ομάδες τους. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης που θα οδηγήσει στη διατύπωση από κοινού ενός ορισμού, όπως για παράδειγμα: «Ψευδής είδηση είναι μια ιστορία που είναι κατασκευασμένη με σκοπό να παραπλανήσει για συγκεκριμένους λόγους».

Δραστηριότητα 5: Αναθεώρηση και αναστοχασμός

Επανερχεται ο αρχικός προβληματισμός «Η είδηση που παρουσιάζεται στο άρθρο είναι ψευδής ή αληθής;». Τα παιδιά ανατοποθετούνται υπό το φως της νέας γνώσης και αναθεωρούν, εάν ισχύει, την άποψή τους αλλάζοντας τη θέση της φωτογραφίας τους στη γραμμή εγκυρότητας (βλ. Δραστηριότητα 2). Ταυτόχρονα, κάθε παιδί αναστοχάζεται τον τρόπο που λειτούργησε ως μαθητής, καθώς και ως μέλος της ομάδας και της τάξης. Ο δάσκαλος διευκολύνει τη διαδικασία θέτοντας ορισμένες ανοικτού τύπου ερωτήσεις ή οδηγίες, οι οποίες απαντούνται γραπτώς ή προφορικώς, όπως για παράδειγμα:

- Ανέφερε 3 πράγματα που έμαθες, 2 που θα ήθελες να μάθεις περισσότερο και 1 που σε δυσκόλεψε.
- Πώς είσαι βέβαιος ότι κατάλαβες καλά το μάθημα;
- Πώς ένιωσες σχετικά με το θέμα του μαθήματος;
- Τι επέφερε το θέμα σε εσένα προσωπικά;
- Τι θα έλεγες σε κάποιον φίλο σου για το θέμα που μελετήσαμε;
- Τι θα μπορούσε να γίνει καλύτερα στο σημερινό μάθημα;
- Πώς δουλέψατε με την ομάδα σου; Τι κλίμα υπήρξε;
- Εάν είχατε προβλήματα στην ομάδα πώς ξεπεράστηκαν και τι έκανες εσύ γι' αυτό;

Δραστηριότητα 6: Παραγωγή και διάχυση

Η τελευταία δραστηριότητα αφορά τη δράση με την παραγωγή και διάχυση των γνώσεων που αποκτήθηκαν. Ο δάσκαλος θέτει τον προβληματισμό: «Πώς θα μπορούσαμε να βοηθήσουμε άλλα παιδιά ή και μεγάλους να διαβάζουν έξυπνα τις ειδήσεις;». Αναμένεται να αναδυθεί η ιδέα της κωδικοποίησης συγκεκριμένων βημάτων που μπορεί ο καθένας να ακολουθήσει για να ελέγξει την εγκυρότητα μιας είδησης (π.χ. 1. Ελέγχουμε την ηλεκτρονική διεύθυνση 2. Γνωρίζουμε καλύτερα το Μέσο και τον συντάκτη 3. Βλέπουμε την ημερομηνία 4. Μελετάμε προσεκτικά τις οπτικοακουστικές πηγές 5. Ελέγχουμε και διασταυρώνουμε τις παραπομπές 6. Χρησιμοποιούμε εργαλεία ελέγχου εγκυρότητας, όπως τα PolitiFact, Snopes κ.ά). Καταρχήν, τα παιδιά γράφουν ομαδικά ορισμένα βήματα για έλεγχο των ειδήσεων. Αφού τα παρουσιάσουν η ολομέλεια της τάξης επιλέγει τα πέντε καλύτερα, τα οποία ιεραρχούνται και καταγράφονται με σωστό και σύντομο τρόπο. Ακολούθως, τα παιδιά μπορούν να φτιάξουν αφίσες, μιμίδια, ραδιοφωνικό μήνυμα, βίντεο, κείμενο για τη σχολική ιστοσελίδα, μικρές αναρτήσεις για τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης κ.ά., με σκοπό τη διάχυση της γνώσης και του μαθησιακού προϊόντος που έχουν δημιουργήσει.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση, όσον αφορά τον γνωστικό τομέα, επιτελείται με τη συνεχή παρακολούθηση (συντρέχουσα αξιολόγηση) της συμμετοχής των μαθητών κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, για την παραγωγή προφορικού λόγου δίνεται έμφαση στην ανταπόκριση στο ζητούμενο, την ποιότητα προφοράς, την καταλληλότητα του λεξιλογίου, την ορθότητα, ροή, συνοχή και συνεκτικότητα του λόγου, ενώ για τον γραπτό λόγο στην ανταπόκριση στο ζητούμενο, την ορθογραφία και στίξη και τη γλωσσική καταλληλότητα.

Σχετικά με τον συναισθηματικό τομέα εφαρμόζεται αναστοχασμός (βλ. Δραστηριότητα 5) με τους μαθητές να παίρνουν όλοι τον λόγο και να τοποθετούνται πάνω σε συγκεκριμένα ανοικτού τύπου ερωτήματα που αφορούν το ατομικό επίπεδο, το επίπεδο ομάδας και το επίπεδο θέματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σ' έναν κόσμο εκρηκτικής αύξησης και διακίνησης ψευδών ειδήσεων ο γραμματισμός στα Μέσα αποτελεί βασική δεξιότητα ζωής. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να καλλιεργείται σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας. Σημαίνοντα ρόλο, όμως, καλούνται να διαδραματίσουν τα σχολεία εντάσσοντας την Εκπαίδευση στα Μέσα στα Αναλυτικά Προγράμματα. Η βιβλιογραφία και η παιδαγωγική ευρηματικότητα προσφέρουν πληθώρα δημιουργικών διδακτικών πρακτικών, τις οποίες κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει στην τάξη του. Παρ' όλα αυτά, το πιο πάνω διδακτικό πλάνο αποτελεί μια καταρχήν βάση και ανοικτή πρόσκληση στους εκπαιδευτικούς να εντάξουν στη μαθησιακή διαδικασία μαθήματα που θα αντιμετωπίζουν το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων. Στον σύγχρονο πλήρως μεσοποιημένο κόσμο, όπου οι ψευδείς

ειδήσεις χειραγωγούν στάσεις και συμπεριφορές και καθορίζουν την αντίληψη του πολίτη για την πραγματικότητα, η κριτική αντιμετώπιση και αποδόμηση των ποικίλων μιντιακών μηνυμάτων είναι απαραίτητη όσο ποτέ άλλοτε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ματσαγγούρας, Η. (1997). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Από την πληροφόρηση στην κριτική σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg.

Aufderheide, P. (1992). *A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy*. Queenstown: The Aspen Institute Wye Center.

Bentzen, N. (2/4/2017). 'Fake News' And The EU's Response Ανακτήθηκε στις 24 Μαρτίου 2018 από τη διεύθυνση <https://epthinktank.eu/2017/04/02/fake-news-and-the-eus-response/>.

Buckingham, D. (2008). *Εκπαίδευση στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Hobbs, R., He, H., & Robbgrieco, M., (2014). Seeing, Believing, and Learning to Be Skeptical: Supporting Language Learning Through Advertising Analysis Activities. *TESOL Journal*, pp. 1-29.

Livingstone, S., & Wang, Y.-H. (2014). On the difficulties of promoting media literacy. Στο B. De Abreu, & P. Mihailidis, *Media Literacy Education in Action* (pp. 161-172). New York: Routledge.

Lundgren, P. (2014). Towards a European network for Media Literacy. Στο B. De Abreu, & P. Mihailidis, *Media Literacy Education in Action* (pp. 61-68). New York: Routledge.

Silverman, C. & Alexander, L. (4/11/2016). *How Teens In The Balkans Are Duping Trump Supporters With Fake News* Ανακτήθηκε στις 25 Μαρτίου 2018 από τη διεύθυνση <https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo>.